

משמעות לא רגילה למלים רגילות

בשורות אלו נדון בעשר מלים קצרות, בנות הברה אחת, שניתן לפרשן שלא במשמעותן הרגילה, ועל ידי כך להבין יפה יותר את הכתובים, שבהן הן מופיעות. ברובם של הכתובים פירוש זה הולם את פשוטו של מקרא הרבה יותר מאשר הפירושים המקובלים, לפי המשמעות הרגילה של המלים.

א. נָא

שתי משמעויות למלה; לפי מילון בן-יהודה -

א. "מלת בקשה וזרוז..."

ב. "תואר זכר - דבר לא מבושל או צלי או אפוי כל צרכו, חצי חיי".

בכתוב "הלעיטני נָא מן האדָם האדָם הזה (בראשית, כ"ה, ל) מפרשים ומתרגמים בדרך כלל את המלה נָא לפי המשמעות הראשונה הנ"ל, אולם המשמעות השנייה היא המתאימה הרבה יותר, כמו בכתוב "אל תאכלו ממנו נָא ובשל מַבְשָׁל במים כי אם צלי אש" (שמות, י"ב, ט). כך ביאר זאת גם ר' משה-ליב שחור ז"ל¹, וזו לשונו: "ויש להתעורר על הלשון הלעיטני נָא, שהוא לשון גסה ורכה בדיבור אחד... הרי דאפילו בדברו עם אביו (בראשית, כ"ז, לא), שהיה מכבדו ביותר, הייתה לשונו לשון קנטוריא, ולא אמר 'נָא', ואילו כאן הוא פונה אל אחיו הצעיר בלשון 'נָא'... ביקש עשיו מיעקב שילעיטו את העדשים נָא, ר"ל אעפ"י שהוא עומד באמצע בישולך, ועדיין לא נתבשלו כל צורכך... ויתבאר ג"כ מה שקראן 'מן האדָם האדָם הזה'... והלא דרכן של עדשים לשנות מראיתן, ולאחר בישולן תו לא הוּ אדומות... דעשיו ביקש מיעקב שילעיטו את העדשים בטרם שנגמר בישולך, כשעדיין מראה אדום להך".

ב. בֵּן

בן-יהודה במילונו מביא חמש משמעויות למלה, ובהן:

א. "מלת הדמיון..."

ה. "בעל חיים רומש, מתהווה בשערות האדם".

בכתוב "ונהי בעינינו כחגבים וּבֵן היינו בעיניהם" (במדבר, י"ג, לג) מתאימה משמעות ה הנ"ל יותר ממשמעות א, שהיא המקובלת בפירוש פסוק זה. בֵּן הוא יחיד מן בָּנִים (כמו: קָן - קָנִים), ויש הקבלה בכתוב בין כֵּן ובין חגבים. ומשמעות הדברים: לעומת הנפילים ראינו את עצמנו כחגבים, ויש להניח, כי בעיניהם של

1 בספרו "אבני שהם" לתורה, ירושלים, תשכ"ח, עמ' נט. ההדגשות - שלי הן.

הנפילים לא היינו אפילו כחגבים, אלא כִּבָּן, ככנינים. כי הדמיון מן כחגבים נמשכת גם לִבָּן, והיא חסרה בגלל הכי של כן. וכך מתפרש גם הכתוב "...וּלְשָׁבִיחַהּ כְּמוֹ כֵּן יְמוֹתָיו" (ישעיה, נ"א, ו), על-ידי בן-יהודה שם (בכרך ה, עמ' 2433-2434, הערה 8), ובאותה הערה הוא מסביר את ההבדל בין בִּן וּבִין כינה.

ג. פִּי

בכתוב "כי תחת יפִּי" (ישעיה, ג', כד), מתאימה למלה המשמעות כווייה יותר מן המשמעות הרגילה של מלה זו. על משמעות זו ראה במילון בן-יהודה, כרך ה, עמ' 2338, וכן בפירושו של עמוס חכם בסדרת 'דעת מקרא' (ירושלים, תשמ"ד), לעומת הפירושים של רש"י ושל בעל המצודות.

ד. נִי

משמעות המלה: נהי, בכי, קינה. בכתוב "ונשאו אליך פְּנֵיהֶם קינה" (יחזקאל, כ"ז, לב), בא שם זה עם ב' היחס (ראה במילון בן-יהודה). הרי זה שם כמו פִּי (שבסעיף הקודם) וכמוהו גם רִי בכתוב "אף בָּרִי יטריח עב" (איוב, ל"ז, יא), בתוספת ב' היחס. גם הכתוב הקֶשֶׁה "חדל בְּנִי לשמוע מוסר" (משלי, י"ט, כז) - ניתן לפרשו בדרך זו; אין כאן פנייה כמו בכתוב "שמע, בְּנִי, מוסר אביך" (שם, א', ח), כי אז מה משמעות הדברים - בני, חדל לשמוע מוסר?! אולם אם נראה במלה "בְּנִי" - נִי (= נהי, בכל) בתוספת ב' היחס, תהיה משמעות הדברים ברורה: השומע מוסר בוכה ומתלונן לעתים קרובות, כי המוסר 'מפריע' לו לעשות כעולה על רוחו, או הוא מתלונן על הרעה שבאה עליו, כי לא שמע, לא האזין למוסר. בא אפוא החכם ואומר: חדל בְּנִי, חדל בבכי, כדי לשמוע מוסר, והמשך הכתוב - [חדל] לשגות [=לנטות] - מְאֻמְרֵי דַעַת. פירוש זה הולם יפה את ההקבלה ואת המשקל: "חדל בני לשמוע מוסר // [חדל] לשגות מְאֻמְרֵי דַעַת".

ה. גִּם

בכתוב "אמר שְׁמֵר אתא בְּקֶר וְגַם לילה" (ישעיה, כ"א, יב) פירש ד"ר מ' זיידל ז"ל² - גִּם - בלע, שתה, כילה, על דרך הכתוב "ברעש ורגז יִגְמֵא ארץ (איוב, ל"ט, כד), משורש גמ"א, במקום גמ"ס³ ('דעת מקרא', פירוש אחר והערה 93 שם); ומשמעות הכתוב: בא הבוקר של התשועה ובלע וכלה את הלילה, את הצרה.

2 שמעתי מתלמידתי, רעייתי זהבה מלכאל-אורנשטיין.

3 וכן "בְּזָאוֹ" (ישעיה, י"ח, ב) - במקום בזו, האלף תמורת הכפל (רד"ק). וראה: מ' זיידל, חקרי לשון, ירושלים, תשמ"ו, עמ' 45.

הוצאת תבונות מכללת הרצוג

ו. מן

בכתוב "ישב עולם לפני אלהים חסד ואמת מן ינצרהו" (תהילים, ס"א, ח), פירוש המלה מן - מנה, כמו: צו = צנה, וראה בפירוש עמוס חכם ב'דעת מקרא' וכן במילון בן-יהודה, כרך ו, עמ' 3076, לעומת הפירושים של רש"י וראב"ע - מלשון "וּמִן".

ז. עד

במילון בן-יהודה: "שלל, בפרט של דבר נאכל, של צידה" (כרך ט, עמ' 4316, א. עד), כנאמר: "בנימין... בבקר יאכל עד ולערב יחלק שלל" (בראשית, מ"ט, כז). במשלי (ו', כו) אומר החכם: "כי בעד אשה זונה עד ככר לחם, ואשת איש נפש יקרה תצוד". שמא ניתן לפרש את המלה עד בראש הפסוק במשמעות שלל ואזי היא תואמת למלה תצוד שבסוף הפסוק; זאת ועוד: שתי הופעותיה של המלה עד בפסוק זה שונות הן במשמעותן, על דרך צחות הלשון.

ח. נר

בכתוב: "נר ה' נשמת אדם חפש כל חדרי בטן" (משלי, כ', כז) פירש ד"ר מ' זיידל ז"ל את המלה נר לא כשם עצם (כמו, למשל, בכתוב: "כי נר מצוה ותורה אור" - שם, ו', כג), אלא כבינוני פועל מן השורש נ"ר, ופירושה: חורש, מקביל לחפש, וראה בפירוש י' קיל בסדרת 'דעת מקרא'⁴.

ט. שן

בכתוב "השוכבים על מטות שן וסרְחִים על ערשותם" (עמוס, ו', ד), משמעות המלה שן - מקושט בתבליטי שן הפיל, כמו בכתוב האחר בעמוס (ג', טו) "ואבדו בתי השן" (ראה בפירוש עמוס חכם בסדרת 'דעת מקרא', ירושלים, תשל"ג, על שני הכתובים). במסכת שבת (סב, ע"ב) מובא כתוב זה כבסיס לדרשה⁵: "אמר רבי יוסי ברבי חנינא: מלמד שהיו משתינין מים בפני מיטותיהן ערומים". על מה מבסס האמורא את דרשתו? מפרש רש"י: "משתינין. דדייק מסרוחים". דיוק זה קשה הוא. ניתן לומר, כי הדרשה מבוססת על משמעות נוספת, שונה, של המלה שן, והדרשן רומז למלה שניהם שבכתוב "...ולשתות את שיניהם" (מלכ"ב, י"ח, כ"ז⁶; וכן: ישעיה, ל"ו, יב) - לפי הכתיב, והקרי: "מימי רגליהם", ומכאן שמיטות שן הן מיטות שהיו משתינים בפניהן.

4 בהערה **68 שם יש לתקן: חק"ל [=חקרי לשון] עמ' 22 (במקום 30).

5 ראה: שי מלכיאל, 'אגב קריאה', לשוננו מז, חוב' ג-ד (ניסן-תמוז תשמ"ג).

6 כתוב חסר יו"ד ראשונה, בספר מלכים במהדורת 'דעת מקרא' שם. וראה: מ' ברויאר, 'הנוסח ומקורותיו', שם, כרך א, עמ' 220.

בכתוב "לכל תכלה ראיתי קץ רחבה מצותך מאד" (תהילים, קי"ט, צו) ניתן לפרש את המלה קץ, לא כשם עצם במשמעות 'סוף', אלא כבינוני מהשורש קו"ץ (על דרך מת - מות), ומשמעות הכתוב: לכל תכלה - חמדה, תשוקה⁷ - ראיתי קץ, ראיתי שאדם קצה נפשו בה בגלל ריבוייה ושפעה ובגלל העיסוק הרב בה (כמו: "דבש מצאת אכל דיןך פן תשבענו וקקאתו" - משלי, כ"ה, טז); אבל מצותך רחבה מאוד, מרחיבה את דעתי, את לבי (כמו: "דרך מצותיך ארוץ, כי תרחיב לבי" - תהילים, קי"ט, לב), ועל כן לא אקוץ בה לעולם.

7 דבר שנפשו של אדם כלה אליו (ראה: דברים, כ"ח, לב); פירוש אחר - בידעת מקראי שם.